

Beelden van Adolf Eichmann

Twee lessen over 'de banaliteit van het kwaad'

Nicole van der Steen is redacteur van Kleio.

Adolf Eichmann tijdens zijn proces dat plaatsvond plaats in Jeruzalem, nadat hij door de Israëlische geheime dienst was ontvoerd uit Argentinië. Hij kreeg de doodstraf.

Wat?

Een opdracht waarbij leerlingen twee filmfragmenten over Adolf Eichmann analyseren: een scène uit de film *Conspiracy* over de Wannsee-conferentie en de slot-scène uit de documentairefilm *The Specialist* over het proces tegen Eichmann in Jeruzalem.

Voor wie?

De opdracht is goed uit te voeren in 3-vwo, 5-havo en 5- of 6-vwo.

Doel van de lessen

Deze twee lessen zijn bedoeld om lessen over de Holocaust op een zinvolle manier af te sluiten. Er is bewust voor gekozen dit niet met schokkende beelden van vernietigingskampen te doen, maar met een opdracht over de uitvoerders van de Jodenvervolging. In totalitaire staten zijn grote aantallen mensen nodig die het systeem draaiende houden, die de plannen

van de grote leider uitvoeren zonder vragen te stellen. Zonder gewillige medewerkers zouden genocides niet op grote schaal kunnen worden doorgevoerd. Aan de hand van een geacteerde en de 'echte' Adolf Eichmann proberen leerlingen zich een beeld te vormen van een 'uitvoerder'; daarnaast ontdekken ze verschillende interpretaties van de persoon Eichmann. Hoe groot was Eichmanns verantwoordelijkheid voor de Holocaust en hoe uniek was zijn persoonlijkheid?

Tijdvak

De lessen sluiten aan bij 'de tijd van de wereldoorlogen', en de kenmerkende aspecten *Racisme en discriminatie die leidden tot genocide, in het bijzonder op de Joden en Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën communisme en fascisme/nationaalsocialisme*. Daarbij kan ook Domein A, punt 7 worden betrokken: het onderscheid tussen feiten en meningen en tijd- en plaatsgebondenheid van interpretaties en oordelen. Voor 5- en 6-vwo is het ook mogelijk te verwijzen naar de positie van Israël in het Midden-Oosten, omdat het Eichmann-proces destijds de indruk wekte vooral ter rechtvaardiging van de staat Israël te zijn opgezet (tijd van televisie en computer).

Lesduur

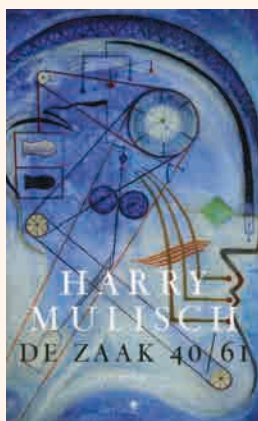
Twee lessen van 50 minuten.

Opzet

Bij de lessen hoort een instructie voor de leerlingen op papier, met een korte inleiding over de positie van Adolf Eichmann in het Derde Rijk en zijn rol bij de uitvoering van de Jodenvervolging. Aantekeningen bij de boeken van Harry Mulisch en Hannah Ahrendt over de Eichmann die zij tijdens het proces observeerden zijn voor de docent bijgevoegd (eventueel ook aan leerlingen uit te reiken).

In de eerste les wordt een fragment uit de film *Conspiracy* bekeken: tijdens de Wannsee-conferentie zitten de genodigden rond de tafel, terwijl Eichmann (in opdracht van Heydrich) vertelt over een experiment met het doden van Joden en de plannen ontvouwt om dit voortaan efficiënter te doen. De toehoorders slaan

enthousiast op de tafel. De leerlingen beantwoorden vragen over dit fragment en de wijze waarop Eichmann in beeld wordt gebracht.

De tweede les draait om de echte Eichmann, die tijdens zijn proces zijn rol in de Holocaust probeert te bagatelliseren en pogingen doet zijn persoonlijkheid te verklaren tegenover rechter en aanklager. Hij benadrukt dat hij niets meer heeft gedaan dan zijn plicht, en dat hij daar niet onderuit kon; met trots meldt hij dat hij nooit een reprimande heeft gekregen van zijn leidinggevend. De leerlingen beantwoorden vragen over dit fragment.

Aan het einde van beide lessen wisselen docent en leerlingen meningen uit over de manieren waarop de persoonlijkheid van Eichmann naar voren kwam en proberen ze tot een conclusie te komen.

De filmfragmenten

- De film *Conspiracy* is op dvd verkrijgbaar in winkels en via het internet. Het in de les gebruikte fragment begint iets voor scène 12 op de dvd en loopt door tot in scène 13 (tot na het trommelen op de tafel). De gehele film staat ook op YouTube: <http://youtu.be/7bPFy3UeP0I>
- De documentairefilm *The Specialist* is via het internet uit de Verenigde Staten te bestellen, maar is daar behoorlijk duur. Een voor deze les geschikt fragment staat op YouTube (ongeveer 13 min.): <http://youtu.be/a-OVFGmNU5s>
Op YouTube zijn ook veel van de gefilmd zittingsdagen van het Eichmann proces te vinden.
- De documentaire *Adolf Eichmann, de geheime memoires* is op dvd verkrijgbaar, evenals de speelfilm *Eichmann* (2007). Deze laatste staat ook in zijn geheel op YouTube: http://youtu.be/71T_EfFmNM0

Waarom?

In het onderwijs over de Holocaust wordt steeds meer verwezen naar andere genocides in de meer en minder recente geschiedenis. Nog belangrijker dan kennis van deze gruwelijke periode, is het inzicht dat dergelijke excessen vaker voorkwamen doordat er altijd mensen zijn geweest en zullen zijn die eraan meewerken. De persoon Eichmann werd tijdens zijn proces bejegend als de verpersoonlijking van het Kwaad; voor de toeschouwers bleek hij echter een angstaanjagend gewone man, zoals die telkens weer opduiken om carrière te maken in totalitaire systemen. Dat deze weinig kritische, egocentrische 'machinemens' zo algemeen is, maakt het Kwaad zo banaal (onder verwijzing naar Ahrendt en Mulisch). Het streven is om leerlingen kritischer te leren kijken naar de achtergronden van de fenomenen genocide, totalitarisme en daders.

Nabeschouwing

Wanneer voldoende tijd is ingeruimd voor een inleiding over de betekenis van de Wannsee-conferentie en de rol van Eichmann in de Holocaust zijn de twee lessen goed af te ronden met een discussie. Leerlingen blijken Eichmanns persoonlijkheid en beweegredenen heel goed te kunnen doorzien. De fragmenten zijn fascinerend en verhelderend en worden door de leerlingen goed begrepen. Mijn ervaring is dat leerlingen van zowel havo als vwo, onder wie ook die met een islamitische achtergrond, zich zeer bij deze lessen betrokken tonen. ■

**Haus am Wannsee,
waar de Wannsee-
conferentie
plaatsvond.**

Het complete lesmateriaal en de links naar de films kunt u vinden op de website van Kleio:
www.vgnkleio.nl/kleio

